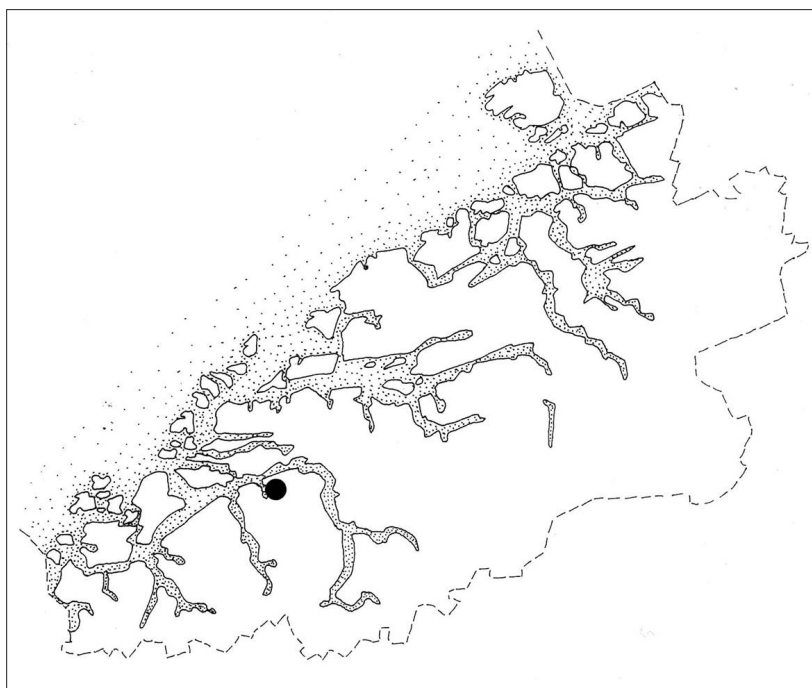

Auregården – et 20-årsminne

Det er vel 20 år siden Kjersti Randers, på vegne av Historisk Museum i Bergen, gjennomførte de første arkeologiske undersøkelsene på gården Aure i Sykkylven på Sunnmøre (Randers 1989). Dette skjedde i august 1989. Siden den gang har det nesten årlig vært utført arkeologisk undersøkelse i form av registrering, eller utgraving på Auregården. Gjennom disse undersøkelsene er det kommet frem et mangfoldig og variert materiale, som er med å gi et godt bilde av gårdens struktur og utvikling gjennom flere tusen år. Mange av undersøkelsene har vært små og av lite omfang, men samlet er de med å gi et godt bilde av den sentrale vestlandsgården i forhistorisk tid. Det er få gårder på Vestlandet der det totalt sett har vært mulig å få et så godt innblikk i ulike topografiske deler av et gårdsområde som på Aure. En del av registreringene som er utført har gitt negativt resultat, i den forstand at det ikke er påvist funn. Dette er like fullt undersøkelser som er med å si noe om totaliteten og utnyttelsen av ulike arealer knyttet til gårdens interesseområde.

Figur 1. Aure ligger i Sykkylven kommune på Sunnmøre. Grafikk B. Ringstad.

I det følgende vil det bli gitt en generell oversikt over hva som er funnet på Aure gjennom de siste 20 årene, og det hele vil bli satt inn i en forvaltningsmessig og faghistorisk sammenheng.

Gården Aure

Gården Aure ligger ved Sykkylvsfjorden, en forgreining av Storfjorden, i midtre fjordstrøk på Sunnmøre (Figur 1 og 2). Selve gårdstunet, som består av flere bruk, ligger sentralt på en flate innerst i Aurebukta på østsiden av fjorden. Herfra strekker det seg en øst-vest orientert elvedal, Grebstaddalen, innover og opp til Andestadvatnet. Aureelva, som er en relativt god lakseelv, er et viktig landskapselement som deler dalen. Aure har vært kirkested siden middelalderen og er i dag kommunesenter og det bosetningsmessige tyngdepunktet i området. Det bebygde sentrum består av en stram kvadratur av bygninger og gater. Mellom sentrum og gårdsbebyggelsen er det grasbevokste marker, tidligere åkerland.

Figur 2. Bygdesenteret Aure med Auregårdene og kirken sentralt i bildet. I bakgrunnen Aursneset. Foto B. Ringstad.

De første spor etter gårdsbosetning

«No bygger dei der byen låg». Denne replikken skal den synske personen Karl Tanstad ha kommet med omkring 1950 da de drev med tomtearbeid og utvidelse av Aure sentrum (Myklebust 2000:100). Om Karl Tanstad var synsk, eller svært observant, skal det ikke taes stilling til her. Vi kan likevel konkludere med at hans uttalelse hadde en viss rot i virkeligheten. Her hadde vært en omfattende bosetning med mange hus. Noen år tidligere var det også funnet tydelige spor etter menneskelig aktivitet i forbindelse med gravearbeid i sentrum. Dette skjedde i 1946, da det ble funnet fem såkalte «gruver». Rasmus Buset fra Sunnmøre museum var på stedet og fikk undersøkt den siste av dem. Han fikk også den lokale fotografen til å ta to bilder av den, ett før og ett etter at han hadde undersøkt den. I dag ville det vært naturlig å omtale dette funnet som en kokegrop, eller et ildsted (Figur 3).

Rasmus Buset prøvde å få kontakt med Per Fett og professor Johs. Bøe ved Historisk Museum i Bergen, da han fikk høre om funnet på Aure, men uten å lykkes. Senere sendte han «kulturjorda», som han beskriver det, i en kasse til museet i Bergen. Hva som videre skjedde vet vi ikke, men trolig ble innholdet bare kastet. Det var lite å få ut av et slikt funn.

Figur 3. I 1946 ble det funnet flere «gruver» eller ildsteder/kokegroper i sentrum av Aure. Foto Lyshol.

I 1955 ble det i den lokale avisa Sykkylvsbladet skrevet en artikkel om Aure i tidligere tider. Her står det å lese:

«Når det fra tid til annen blir gravet ut byggetomter på Auresletten kan en se kulturlaget kan gå opp i en ½ meter og mer. Det betyr stor elde».

Denne opptegnelsen viser at folk lokalt tidlig var oppmerksom på at det lå funn i jorda på Aure som vitnet om eldre bosetning. Hvor langt tilbake i tid denne bosetningen strakte seg visste man ikke, men på grunn av dybden i jorda antok man en betydelig alder. Det er ikke noe i arkivmaterialet, eller andre skriftlige kilder som tilsier at fagarkeologer, eller historikere viste særlig interesse for de observasjonene som ble gjort. På denne tiden var det heller ikke så lett å tidfeste denne typen funn. Kullholdig jord uten tidstypiske gjenstander gav liten eksakt informasjon. Datering av kullprøver ved hjelp av ¹⁴C-metoden lå fortsatt mange år fram i tid.

Auremarka 1989

Sommeren 1989 skulle fagfolk endelig få anledning til å se nærmere på hva som skjulte seg i jorda på Aure. Sykkylven kommune var godt i gang med omfattende gravearbeid for bygging av ny gang- og sykkelsti forbi den nye kirka, da en av naboene, Per Arne Grebstad, ble oppmerksom på en større steinpakning nede i matjorda. Her skulle det da ikke ligge stein, mente han. Han hadde selv vært med å pløye opp jorda i sine yngre dager og visste at det her var nærmest steinfritt. Hva kunne dette være? Han tok kontakt med Sunnmøre museum i Ålesund, og dermed kom arkeolog Helge Sørheim ut for å se nærmere på hva som var funnet. Med seg hadde han amatørarkeolog Peter Dyrkorn fra Fjærtøft. Konklusjonen var at dette var noe som Historisk Museum i Bergen burde undersøke nærmere. Dermed ble Kjersti Randers satt på saken og sendt opp til Sykkylven.

Steinpakningen eller røysa som ble funnet, og som enkelte mente kunne være ei gravrøys, viste seg ikke å være så interessant. Den ble tolket som en større rydningsrøys. Undersøkelsen avdekket imidlertid andre spor av langt større interesse. Her var det spor etter gårdsbosetning i form av pløying med ard, store kokegroper og stolpehull tilhørende hus (Randers 1989). Det ble sendt inn seks trekullprøver til ^{14}C -datering. Samtlige viste en datering innenfor tidsrommet eldre romersk jernalder. Jernalder gården var funnet.

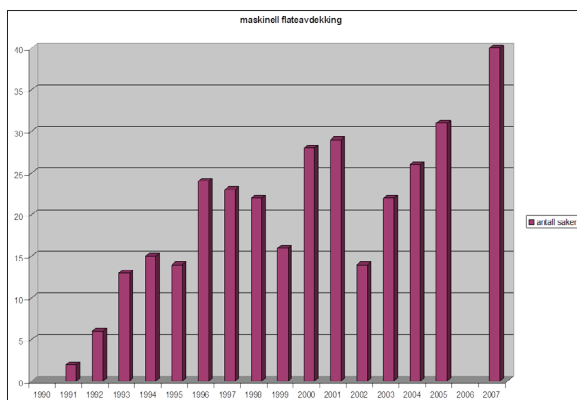
Figur 4. I 1989 ble de første undersøkelsene gjennomført på Aure i regi av Kjersti Randers ved Bergen Museum. Foto P.A. Grebstad.

Et tidsskille – flateavdekking og omorganisering av kulturminnevernet

For å rense opp og undersøke funnområdet mer grundig, tok Kjersti Randers i bruk gravemaskin og torvet av deler av den aktuelle gang- og sykkelveien som skulle bygges. Selv om matjorda var om lag 1 meter dyp, og det var et relativt lite område som ble undersøkt, viste resultatene noe av potensialet som lå i metoden med maskinell flateavdekking (figur 4). Denne arkeologiske undersøkelsen kom ikke bare til å markere starten på kartlegging av Auregården, den er også med å markere et tidsskille forvaltningsmessig og forskningsmessig i Møre og Romsdal, det meste av Vestlandet og Midt-Norge. Fram til nå hadde undersøkelsene på Forsand i Rogaland langt på vei vært enerådende ved bruk av flateavdekking i Norge (Løken et al. 1996). Resultatene herfra viste likevel at dette var en metode som var godt egnet ved arkeologiske registreringer.

Det tidsskillet som flateavdekkingsmetoden markerer må også sees i sammenheng med omorganisering av kulturminnevernet og delegering av statlig myndighet til fylkesnivået. Denne omorganiseringen fant sted fra 1.1.1990. Nå ble det egne fylkesarkeologer i alle

fylkeskommunene i landet. Møre og Romsdal fylkeskommune var svært tidlig ute med å prøve ut maskinell flateavdekking som metode. Det første prosjektet fant sted på gården Årø i Molde allerede sommeren 1989. Dette skjedde i samband med utvidelse av Molde lufthavn (Ringstad 1989). Ut fra et kulturhistorisk synspunkt var resultatet av undersøkelsen heller magert. I ettertid vil en også kunne si at man var svært forsiktig, men det var viktig å få prøve ut metoden. Siden den gang er det gjennomført om lag 500 registreringer i form av maskinell flateavdekking i regi av Møre og Romsdal fylkeskommune (Figur 5). Det er gjort funn fra forhistorisk tid i anslagsvis 50-60 % av disse registreringene.

Figur 5. Flateavdekkingsprosjekt gjennomført i regi av Møre og Romsdal fylkeskommune. Grafikk B. Ringstad.

På mange måter har metoden med maskinell flateavdekking revolusjonert norsk arkeologisk forskning. Det er kommet inn et enormt stort kildemateriale fra sentrale jordbruksområder. Dette er en ny type materiale som langt på vei direkte og tydelig forteller om gården, dens struktur med hus, uteområder, åkrer og inngjerdinger. Metoden er i senere år også tatt i bruk i utmark og mer perifere områder, og ikke bare på de sentrale gårdsområdene med dyrket jord (Åstveit 2005; Ringstad 2007; Mokkalbost 2010). Gravemaskin nyttes nå også i større grad ved undersøkelse av steinalderlokaliteter slik at den romlige dimensjonen kommer bedre frem.

Det skillet som maskinell flateavdekking representerer som arkeologisk metode til innsamling av kildemateriale, illustreres godt i bygdeboka for Stordal på Sunnmøre som kom ut i 1989, samme året som Kjersti Randers gjennomførte de første undersøkelsene på Aure. Boka er skrevet av historikeren Jostein Sande, og forhistorisk tid utgjør første del av boka. Her gjør Sande en grundig analyse av bosetningshistorien og gårdssamfunnets framvekst ut fra ulike kilder som gravhauger, gravfunn, gårdsnavn, matrikkelskyld, eiendomsforhold, topografi og gårdsgrenser. Hustufter og andre direkte spor etter den eldste gården var ikke kjent, og det var heller ikke forventet at det var mulig å gjøre slike funn i et aktivt jordbruksområde som Stordal.

«Gravhauger og gravfunn kan oftast knytast direkte til gardsbusetnad. Slik sett er dei svært viktige kjelder for oss. Hustufter frå jarnalderen kjenner vi ikkje til i Stordal, slike fornminne er i det heile svært sjeldne. Stadig fornying av hus og tun saman med den nærast fullstendige oppdyrkinga av dalbotnen har «viska» ut slike får. Gardane vi kjenner frå i dag står nok stort sett på dei gamle tuffene.» (Sande 1989:32).

Figur 6. Sentralt på «helsesentertomta» ble det funnet spor etter flere hus, mellom annet et ca. 40 meter langt hus fra romersk jernalder. Foto S.B. Fiksdal.

Det synet som her presenteres, var en forholdsvis vanlig oppfatning på dette tidspunktet, også blant norske arkeologer. Eldre spor med tufter var «visket bort» etter mange århundre med oppdyrking og pløying, og man så for seg stor grad av tunkontinuitet, noe som også skulle tilsi at eldre spor var ødelagt.

De omfattende arkeologiske undersøkelser som foregikk på Forsand i Rogaland, et stykke fra Stavanger på dette tidspunktet, viste likevel at mange spor fra forhistorisk tid kunne ligge bevart inntakt under åkerjorda (Løken 1987).

Nye funn på Auremarka 1991–93

Som nevnt ble de første registreringene i form av maskinell flateavdekking i Møre og Romsdal gjennomført i 1989. Det var likevel først et par år senere, i 1991 at det ble virkelig full klaff med bruk av metoden. Da var det på ny Auremarka som stod i fokus. Sykkylven kommune hadde i flere år hatt ønske og planer om bygging av helsesenter på deler av Auremarka. Før de kunne realisere disse planene var det nødvendig å gjennomføre en arkeologisk forundersøkelse og eventuell utgraving. Dette skjedde i regi av Bergen Museum, mens undertegnede som fylkesarkeolog fikk lede arbeidet (Ringstad 1994).

Allerede i det første feltet som ble avtorvet ble det gjort en mengde funn av ulike strukturer i form av stolpehull, kokegroper, ildsteder, vegg-grøfter og ardspor (Figur 6). Strukturene lå tett og delvis over i hverandre. En god del av det som ble funnet fremstår i dag som selvsagt og lett forståelig, men den gang ble det brukt mye tid på å tolke sporene og finne ut av sammenhengene mellom strukturene.

Den store konsentrasjonen med funn gjorde at Sykkylven kommune valgte å se seg om etter et nytt alternativ for plassering av helsesenter. En tomt ca 200 meter lenger mot sørøst, på Auremarka ble plukket ut («Blinkentomta»), men det viste seg at også dette området inneholdt en god del funn med spor etter eldre gårdsbosetning.

Hva ble funnet på Auremarka?

I løpet av perioden 1991-93 ble det avtorvet om lag 5000 m² og det ble registrert talrike strukturer av ulik karakter. Det meste av dette var stolpehull, men det ble også funnet en rekk kokegroper, ildsteder og groper av mer usikker funksjon. I tillegg ble det også funnet en mengde med godt bevarte ardspor.

Hus

En stor del av stolpehullene dannet system og kunne skilles ut som hus. Totalt sett er det funnet spor etter nærmere 30 hus, men de fleste er det bare registrert deler av. Husene varierer i størrelse. Det minste er bare 4 meter langt, mens det største er hele 56-57 meter og med en bredde på om lag 9-10 meter (Ringstad 2005:263). De eldste klart definerte husene går tilbake til yngre bronsealder, tidsrommet ca. 800-700 f.Kr., men det er også stolpehull datert til tidsrommet 1155-915 f.Kr. Antageligvis dreier dette seg også om et hus, men her er det vanskelig å si noe nærmere om konstruksjonen (Ringstad 2001:37). De fleste spor etter hus ligger innenfor tidsrommet romertid- folkevandringstid, men det finnes tilnærmet sammenhengende datering av hus innenfor tidsrommet ca. 800 f.Kr.-700 e.Kr.

Den fine sandholdig, tilnærmet steinfrie matjord på Aure gjør at funnforholdene er gode, og det er lett å oppdage spor etter aktivitet som har medført ulike typer nedgravinger. I ett av husene tidfestet til ca. 200 e.Kr., er det spor etter mindre stolper i vegggrøften til huset. Dette viser at huset trolig har hatt en yttervegg i flettverkskonstruksjon og at de små stående stolpene, med tverrmål på ca. 12-15 cm, har stått med en avstand på ca 15-25 cm (Ringstad 2001:63-64). Flettverksveggen har etter alt å dømme vært kledd med leire. I det samme huset ble det også funnet avtrykk etter det som er tolket som skillevegger mellom båser i en egen fjøsdel. Avstanden mellom skilleveggene har vært om lag 1 meter, og huset kan ha hatt plass til 18-20 dyr.

Tidsrom	Område	Merknader	Datering
1989	Gangvei ved kirka	Bosetningsspor – hus	Ca. 0–200 e.Kr.
1991–92	Helsesentertomta	Bosetningsspor – hus	Ca. 100–600 e.Kr.
1992–93	Blinkentomta	Bosetningsspor – hus	Ca. 800–100 f.Kr.
1993	Nyveien i sentrum	Bosetningsspor – hus	Ca. 800–100 f.Kr.
1994	Kirkegårdsutvidelse	Ikke funn	
1995	Kildehaugtomta	Bosetningsspor	Ca. 200 f.Kr. – tidligere funn av steinøkser
1995–96	Sparebanktomta	Bosetningsspor – lite hus	Ca. 1000 f.Kr. – 800 e.Kr.
1997	Hotelltomta	Ikke funn	
1997	Telenor, kabelgrøft, Ullavika	Ikke funn	
1997–98	Strømmetomta	Bosetningsspor – mulig hus	Trolig bronsealder/ fjæromersk jernalder
1998	«Aure Aust B4»	Ildsteder	Uviss alder
1999?	«Vårdal» bnr. 8	Ikke funn	
2000	Øvsteteigane	Ikke funn	
2000	Rellingmarka	Steinalderfunn	Ca. 3000–2500 f.Kr.
2000	Kildehaugtomta	Mindre bosetningsspor	Trolig fjæromersk jernalder
2001	Smiåkeren	Bosetningsspor	Trolig jernalder
2001	Ullavika – marinarkeologi	Ikke funn	
2003	Informasjonstavle	Bosetningsspor	Trolig jernalder
2003	Krikane II	Ikke funn	
2004	Utvidet telekiosk, Ullavika	Groper	Trolig jernalder
2005	Kommunedelplan sentrum	Bosetningsspor – hus	Ca. 400 f.Kr. – 200 e.Kr.?
2005	Driftsbygning – kirkegården	Ikke funn	
2006	Justering av vei – sentrum ved Coop	Bosetningsspor	Trolig jernalder
2007	Skjerva, bnr. 2	Ikke funn	
2008?	Sunndalen, Auresetra	Tjæremile	Middelalderen
2009	Jacobsgarden, bnr. 13	Ikke funn	

Tabell 1. Igjennom årene fra 1989 til 2009 er det påvist omfattende bosetting på Auremaraken.
Grafikk B. Ringstad.

Gjenstandsfunn

I flere av stolpehullene og noen andre strukturer, er det funnet gjenstander. En del av disse, som skår av keramikk, flintavslag og små glassperler, kan ha kommet tilfeldig ned i strukturene som del av fyllmassen. Andre større gjenstander, som en spydspiss og en øksebarre, kan ikke tilfeldig være tapt, men må ha vært lagt ned intensjonelt, kanskje som en form for husoffer (Myhre 1988; Guttormsen 2003). I enkelte strukturer og i matjordlaget ble det også funnet

fragmenter av brente bein. Beinmaterialet gir oss et lite innblikk i det som stod på menyen (Ringstad 2001:78).

Spor etter pløying

Åkerjorda på Auremarka består som nevnt av tilnærmet steinfri, litt sandholdig, jord. Tykkelsen på åkerjorda varierer en god del. På flaten nærmest kirka er den omkring 1 meter tykk, mens den noe lenger opp fra sjøen, enkelte steder, er skrinnere og bare 25-30 cm tykk. Hovedregelen er likevel at åkerjorda over det meste er ca. 40-60 cm. Over store deler av det undersøkte området er det funnet spor etter pløying med ard (Ringstad 1993).

Det er gjennomført enkelte mindre botaniske undersøkelser på deler av Auremarka, men resultatene av pollenprøvene og makroanalysene gav lite informasjon om hva som var dyrket.

Vern eller utbygging?

Det har vært et stort press på utbygging av Auremarka helt siden de første funnene ble gjort omkring 1990. Spørsmålet om vern kontra utbygging har vært et stadig tilbakevendende tema. Behovet for nye sentrumsareal har vært påtrengende. Samtidig er funnene på Auremarka blant de viktigste spor etter gårdsbosetning gjort i Møre og Romsdal. De har dermed en meget høy verneverdi. Bevaring gjennom dokumentasjon er således ikke en god nok løsning. Det har vært viktig å ta vare på et representativt utvalg av funnene slik at den store tidsdybden i kulturlandskapet blir bevart. Selv om de automatisk freda kulturminnene, som viser den omfattende gårdsbosetningen, ikke er synlige på markoverflaten, inngår de i et lesbart kulturlandskap preget av bondens virke. De grasdekte markene omkranser dagens gårdstun, og gårdsutviklingen kan følges over tid på Auremarka, fra sør mot nord, innenfor et område på ca 200 meter.

Da de arkeologiske undersøkelsene startet opp på Auremarka i 1991, var det meningen å bygge helsesenter på den aktuelle tomte. De rike funnene skapte imidlertid en lokal interesse for vern, og det fant sted en deling og polarisering for og mot vern. Den delingen som gjorde seg gjeldene gjenspeilte seg også i valgprogrammet til et par av partiene ved kommunevalget i 1995. I valgprogrammet til FRP stod det å lese «...miljøvern, slik det vert praktisert på Aure-marka, er miljøvern på avvegar.» SV hadde en litt annen oppfatning om forholdene; «Auremarka er ein kulturhistorisk skatt som vi bør ta vare på. Det er eit kommunalt ansvar at ein i samarbeid med fagfolk lagar ein plan for tilrettelegging og utnytting.»

Den planlagte byggingen av helsesenter på Auremarka ble aldri realisert. Sykkylven kommune valgte til slutt å bygge om et eldre nedlagt fabrikklokale til helsesenter. Enkelte av funnene som er gjort på Auremarka er frigitt gjennom dispensasjon fra kulturminneloven, men de mest sentrale og viktigste funnområdene er blitt bevart. Miljøverndepartementet har to ganger gått imot å bygge ned deler av Auremarka.

Auregården – den typiske sentralgården?

Auregården er på mange måter et typisk eksempel på hva flateavdekkingen har betydd for å gi økt kunnskap om bosetningsutviklingen i forhistorisk tid på Vestlandet. Før metoden ble tatt i bruk var det kun kjent noen få løsfunn fra steinalderen, – noen øksefunn. I tillegg fantes det rester av en overpløyd gravhaug på en flate nede ved sjøen i Ullavika, samt opplysninger om at det tidligere lå en gravhaug kalt «Plommehaugen», ca 100 meter fra tunet på gården. I følge

eldre opplysninger skulle det være funnet noen store heller i «Plommehaugen», men det var ikke kjent funn (Fett 1950).

Med utgangspunkt i disse opplysningene ville det ha vært naturlig å se for seg en gårdsbosetning på Aure som gikk tilbake til eldre jernalder. De store hellene ville kanskje tilsi en datering til yngre romertid-folkevandringstid, tidsrommet ca. 300-550 e.Kr. Det er også et slikt bilde vi gjerne får presentert av den eldste gårdsutviklingen i de mange bygdebøkene og bosetningshistoriske studiene fra tidsrommet ca. 1950-90. Gårdshistorien og den generelle bosetningshistorien ble naturlig nok ofte skrevet med utgangspunkt i gravfunn og løsfunn, samt en generell oppfatning av tidfesting av gårdsnavn.

Bergljot Solbergs magistergradsavhandling, «Jernalder på nordre Sunnmøre» fra 1976, gir et godt tidsbilde av fagarkeologenes oppfatning om bosetningsutviklingen på dette tidspunkt. Her er gravfunnene den viktigste kilden. De viser en spredning konsentrert til ytterkysten og øyene i eldre jernalder, mens gravfunnene fra yngre jernalder er jevnere spredt, men med en viss konsentrasjon i de indre fjordstrøk. Dette funnbilde ble tolket dit hen at de eldste gårdene fra eldre jernalder lå på ytterkysten, og at det senere i yngre jernalder fant sted en gårdsekspansjon innover i fjordene. «*Sikre spor etter bosetning i indre strøk finnes ikke før i 5. årh.*» (Solberg 1976:90). Resultatene av de arkeologiske undersøkelsene på Aure viser en gårdsbosetning som vi med sikkerhet kan si er 1500-2000 år eldre enn dette. Vi er da tilbake til eldre bronsealder. Det kan heller ikke utelukkes at gårdsbosetningen i området går tilbake til slutten av yngre steinalder (Ringstad 2001:37-39).

Auregårdens utbredelse – senere undersøkelser

Noe av det spesielle med Auregården er at det i løpet av de vel 20 årene som er gått siden den første undersøkelsen ble gjennomført, er utført en rekke nye arkeologiske registreringer og mindre utgravninger. Totalt er det gjennomført om lag 25 arkeologiske undersøkelser siden 1989. Det er ikke én gård i Møre og Romsdal fylke der det er gjort så mange undersøkelser de senere årene, neppe heller på hele Vestlandet. Det funnmateriale og de opplysningene som er kommet for dagen har vært med å gi et unikt innblikk i en gårds utvikling, dens utnyttelsesområde, struktur og særegenheter.

Hva er så bakgrunnen til at det er gjennomføre så mange undersøkelser på Aure? Her er det flere momenter som må trekkes fram:

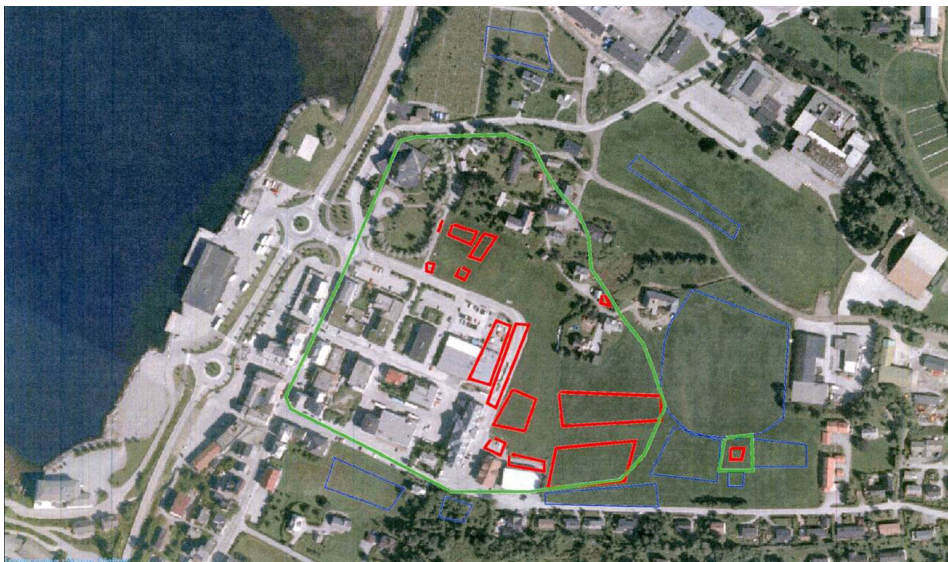
1. Stort potensiale for funn – arkeologene er ekstra oppmerksomme på tiltak i området.
2. Stort utbyggingspress – sentrumsnært område.
3. Nabo som er ekstra observant og tar kontakt med fylkeskommunens arkeolog.
4. Sykkylven kommune har fått gode rutiner og tar i større grad kontakt med fylkeskommunen som forvaltningsorgan og høringsinstans.

De arkeologiske undersøkelsene er av ulik kvalitet og omfang. Noen omfatter registrering og undersøkelse av større areal, mens andre bare gjelder mindre stikkprøver og små søkesjakter. Kartleggingen omfatter både de mest sentrale jordbruksareal på Auremarka og mer perifere areal oppover i dalen, ved sjøen og i skrånende terreng langs dalsiden. Både solsiden og mer skyggefulle partier er undersøkt. Gjennom denne kartleggingen er det dekket areal som er

representativt for en svært stor del av det som må ha vært Auregården's interesseområde i forhistorisk tid. Både de positive og negative funnsjaktene er viktige i forståelsen og tolkningen av gården og utnyttelsen av ressursene i området. Kartlegging av Auregården, må også sees i sammenheng med nabogården Grebstad der det også er gjennomført en del undersøkelser de senere årene (Ringstad 2001:30-31, 38-39, 58).

Den forhistoriske åkeren

Store deler av flaten med dyrka mark nord og øst for Aure sentrum er punktregistrert (Figur 7). Ut fra disse registreringene har det vært mulig å danne seg et bilde av grensen mellom gammel innmark og utmark. Den fine undergrunnen med merker etter ardspor viser hvor den beste åkeren med sjøldrenerende undergrunn har vært. Sammenligner man resultatet av disse undersøkelsene med det gamle utskiftingskartet over Aure fra 1892, er det et påfallende sammentreff. Den gamle fegeta eller geilen, som vises på kartet, markerer langt på vei grensen mellom god og mindre god jord og grensen for den forhistoriske ardpløyde åkeren. Unntaket er et mindre parti med god jord som ligger som ei øy på en lav forhøyning i utmarka noe øst, utenfor geilen.

Figur 7. Over store deler av Auremarka er det påvist spor etter pløying med ard. Undersøkelsene viser at omkring 90–100 mål har vært utnyttet til åker i forhistorisk tid. Røde felt viser områder med ardspor. Blå felt er områder uten funn av ardspor. Grønt område viser antatt ardpløyd åkerareal. Grafikk B. Ringstad.

Dersom man sammenstiller resultatet av de arkeologiske undersøkelsene, der det er funnet ardspor, med lokaltopografien, lokalkunnskap om jordbunnsforhold og åkerkvalitet, samt utskiftingskartet, gir dette en antydning om hvor stort område som har vært utnyttet til åker i forhistorisk tid. Trolig dreier dette seg om et areal på om lag 90–100 dekar (Ringstad 2001:45-53). Dette vil likevel ikke si at alt dette åkerarealet har vært utnyttet samtidig. I perioder kan noe ha ligget brakk.

De forhistoriske tunområdene

Over store deler av Auremarka er det funnet spor etter hus fra forhistorisk tid. Totalt kan det dreie seg om et 30-talls hus. Resultatene av undersøkelsene så langt viser at tunområdet under yngre bronsealder lå i sør, like øst for sentrumsbebyggelsen. Senere er tunet flyttet gradvis nordover, først i førromersk jernalder og deretter i eldre romersk jernalder. Det forhistoriske tunet endte til slutt opp like sør for «Kapralgarden» i dagens tunområde. Her ble det liggende fram til yngre jernalder, eller overgangen mellom eldre og yngre jernalder, tidsrommet ca. 450/500-700 e.Kr. (Ringstad 2005:269).

Under førromersk jernalder og eldre romersk jernalder har bebyggelsen med hus også trekt seg noe østover, innover på Auremarka. I dette tidsrommet kan det se ut til at det har vært etablert flere tun på Auremarka. Senere skjer det en sammentrekning og mulig konsolidering av bosetningen, kanskje omkring ca. 200 e.Kr. Da ble tunet liggende like sør for dagens tunområde. I dette området, og der dagens tun ligger, har det trolig vært kontinuerlig gårdsbosetning fram til i dag. Det er ikke funnet spor etter hus fra vikingtid og middelalder, men trolig lå disse innenfor dagens tunområde. Noen enkeltfunn og ¹⁴C-daterte strukturer vitner om bosetning i tidsrommet. På denne tiden fant det sted endringer i byggeskikken som gjør det vanskeligere å påvise spor i undergrunnen. Lafteteknikken slo igjennom (Christie 1974), og man ser også for seg at de takbærende stolpene i grindbygde hus ikke lenger ble gravd ned i jorda, men hovedsakelig ble satt oppå bakken, på syllsteiner.

Under middelalderen, kanskje på 1100-1200-tallet, ble det bygd kirke på Auregården, like nord for dagens tunområde. En kisteformet gravstein i marmor fra dette tidsrommet, vitner om den tidlige kristne fasen i området (Ringstad 2001:107-109).

Den bosetningshistoriske skissen som her er antydnet, gir et bilde og en mulig tolkning av forholdene på Auremarka. Nye registreringer og utgravninger vil kunne supplere og justere dette en god del, men enkelte områder vil vi aldri få full oversikt over. Det aller meste av sentrumsområdet er nedbygd. Det samme gjelder store deler av dagens tunområde.

Sammenfattende betraktninger

Bruken av maskinell flateavdekking på Auremarka har vært med å avdekke et rikholdig arkeologisk materiale som er med å kaste lys over gårdens bosetning gjennom 3000 år. Da de første funnene ble gjort for vel 20 år siden, var dette starten på en forvaltningsmessig registreringspraksis i Møre og Romsdal og på Vestlandet, som har frembrakt et enormt forskningsmateriale. Det som den gang fremsto som noe særegent og enestående, er senere blitt mer vanlig, og på de fleste sentrale gårdene blir det nå gjort funn som viser til gårdsbosetning i eldre jernalder.

Det spesielle ved funnene på Aure er kanskje at dette er eksempel på den typiske sentralgården på Vestlandet. Gårdsbosetningen går tilbake til eldre bronsealder, muligens til slutten av yngre steinalder. Bosetningen ekspanderer i førromersk jernalder, og i århundrene etter Kristi fødsel blir det bygd store langhus med en lengde på 40-57 meter. Husene er store og imponerende, men dette var trolig det vanlige på de mest sentrale gårdene i bygdene våre utover i eldre og yngre jernalder. På overgangen mellom eldre og yngre jernalder fremstår Auregården som det økonomiske, sosiale og religiøse tyngdepunktet i Sykkylven.

Selv om det de senere årene er avdekket mange spennende funn ved flateavdekking i Møre og Romsdal, står funnene på Aure fortsatt i en særstilling. Ingen andre steder er det påvist så mange hus. Gårdsbosetningen viser stor tidsdybde, og det er svært gode bevaringsforhold med hensyn til lesbarheten på ulike typer strukturer og nedgravinger. Store deler av området er også sikret arealmessig som grøntareal og del av kulturlandskapet rundt dagens gårdstun. Dette gjør det også mulig for fremtidige forskere å kunne søke etter ny kunnskap i dette området.

Summary

This article presents the results from archaeological surveys and excavations during the last 20 years at Aure, a farm by an inland fjord in Sykkylven, Western Norway. The results are presented in relation to research history, and structural and methodological changes in the cultural heritage management. When this site was first discovered in 1989, top soil stripping was not a commonly used method, and the main source of information regarding Iron Age farming settlements was based on distribution of graves and stray finds. Prior to this method the established opinion asserted that inland farming areas were first settled during an expansion from coastal farms in the late Iron Age. Due to top soil stripping of large areas, traces of around 30 prehistoric buildings have been documented at Aure, dating from early Bronze Age to late Iron Age. This has enabled researchers to study a development from small and scattered households to a consolidation of the farm in a central area with longhouses, from the middle of Roman Iron Age, continuing towards the late Iron Age. Traces of the major cultivated fields were also uncovered in such an extent that it became possible to distinguish the prehistoric boundaries between home fields and outlying fields. By relating these boundaries with data from late 19th century maps, striking similarities could be displayed, indicating a continuous structure throughout Medieval and recent historic times.

Litteratur

- Christie, H. 1974. *Middelalderen bygger i tre*. Bergen.
- Fett, P. 1950. *Førhistoriske minne på Sunnmøre. Ørskog prestegjeld*. Universitetet i Bergen, Historisk Museum.
- Guttormsen, T.S. 2003. Husoffer fra eldre jernalder. Refleksjoner omkring jernalderens byggetradisjon på Moer i Ås, Akershus. *Nicolay* 89: 35-44.
- Løken, T. 1987. Driftsformer i folkevandringstidsgården i Rogaland. *Viking* Bind L: 79-98.
- Løken, T., Pilø, L. & Hemdorff, O. 1996. *Maskinell flateavdekking og utgraving av forhistoriske jordbruksboplasser*. AmS-Varia 16. Stavanger.
- Mokkelbost, M. 2010. *Rauma*. Upublisert rapport, topografisk arkiv, Kulturavd. Møre og Romsdal fylkeskommune. Molde.
- Myhre, B. 1988. Materielt som åndelig i pakt med tida. I: Indrelid, S., Kaland, S. & Solberg, B. (red.) *Festskrift til Anders Hagen*. Arkeologiske skrifter Historisk Museum. No. 4: 310-324. Bergen.
- Myklebust, O. 2000. *Synske hjelpere i hundre år*. Gjøvik.
- Randers, K. 1989. *Hva foregikk på Aure i Romertiden?* Undersøkelse, august 1989. Upublisert utgravingsrapport ved Historisk Museum, Universitetet i Bergen.
- Ringstad, B. 1989. *Arkeologiske undersøkelser på Ytre-Årø, gnr. 33, Molde kommune 12. juni – 11. august 1989*. Upublisert rapport, topografisk arkiv, Kulturavd. Møre og Romsdal fylkeskommune. Molde.
- Ringstad, Bjørn 1993. Spor etter tidlig bearbeiding av åkrer i Møre og Romsdal. *Spor*. Nr. 2 1993: 16-18.
- Ringstad, B. 1994. På jakt etter den eldste gården. Arkeologiske utgravinger i Sykkylven kaster nytt lys over gårdsbosetningen. I: Larsen, S. U. & Sulebust, J. (red.) *I balansepunktet. Sunnmøres eldste historie ca. 800-1660*: 402-407. Ålesund.

Bjørn Ringstad

- Ringstad, B. 2001. *Aura-Pål sitt rike. Auregarden i førhistorisk tid og tidleg mellomalder*. Sykkylven Sogenemnd.
- Ringstad, B. 2005. Gildehallen på Aure. I: Bergsvik, K.A. & Engevik A. (red.) *Fra funn til samfunn. Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70-årsdagen*. UBAS Nordisk, Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter 1: 259-278. Bergen.
- Ringstad, B. 2007: *Nyhamna gjennom 12 000 år – fra jegersamfunn til gassleverandør*. Molde.
- Sande, J. 1989. *Farne tider. Bygdesoga fram til 1920*. Stordalsoga band I. Orkanger.
- Solberg, B. 1976. *Jernalder på nordre Sunnmøre*. Upublisert magistergradsavhandling. Universitetet i Bergen.
- Åstveit, L.I. 2005. *Arkeologisk registrering på Gossen/Nyhamna, Aukra kommune. Ormen Lange-prosjektet*. Kulturhistoriske skrifter og rapporter 3. Møre og Romsdal fylke. Kulturavdelinga. Molde.